

2-TOM, 11-SON

DUNYO SIYOSIY XARITASIDAGI BAHSLI HUDUDLAR VA GEOSIYOSIY
VAZIYATLAR

Alijonova Yodgoroy Toirjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada dunyoning siyosiy jihatdan bahsli bo'lgan hududlari haqida fikr yuritilgan bo'lib, o'z navbatida ularning kelib chiqish sabablari hamda bartaraf qilish yechimlari haqida o'ziga xos mulohazalar berilgan. Mazkur muammolarni o'rganishda siyosiy geografik tahlil, kartografik va qiyosiy baholash usullari, hamda tarixiylik va hududiylik tamoyillaridan foydalanildi. Mavzu doirasida taklif va tavsiyalar berildi.*

***Kalit so'zlar:** Tog' ustidagi Qorabog' va Ravonli Qorabog', bahsli hudud, bahsli orollar, bahsli tumanlar, davlat suvereniteti, demilitrizatsiya, demarkatsiya.*

Kirish. Dunyodagi yuzlab katta-kichik hududlar turli mamlakatlar o'rtasidagi bahslidir. "Bahsli hudud"-deganda kamida bitta yohud bir nechta davlat tomonidan qayerga tegishligi bahsli bo'lgan hudud tushuniladi. "Bahsli hududlar" doimiy ravishda paydo bo'ladi, chunki dunyo manzarasi o'zgarib bormoqda va davlat chegaralari shunga mos ravishda o'zgarib boraveradi. Darhaqiqat bunday o'zgarishlarni hozirgi zamon siyosiy ayvonida ham ko'rishimiz mumkin. Xususan, Rossiya-Ukraina, Isroil-Falastin, Xitoy-Tayvan munosabatlarida.

"Bahsli hududlar" turli xil obyektlarni ifodalashi mumkin, jumladan:

- tan olingan, qisman tan olingan yoki tan olinmagan davlatlar (Gibraltar, Kosovo, Abxaziya, Dnestrbo'yi Respublikasi);
- bahsli - orollar (Folklend orollari - Argentina va Buyuk Britaniya, Hans orollari - Kanada va Daniya, Kurill orollari - Rossiya Federatsiyasi va Yaponiya, Spratly orollari - Xitoy, Vetnam, Tayvan, Fillipin, Malayziya va Bruney davlatlari o'rtasida);
- bahsli munitsipalitetlar - (Olivensa, Ispaniya va Portugaliya o'rtasidagi bahsli munitsipalitet);
- bahsli tumanlar - (Pytalovski tumani (Rossiya Federatsiyasi va Estoniya o'rtasidagi) va Tavang tumani, (Xitoy va Hindiston o'rtasidagi) bahsli tumanlari);
- bahsli qishloqlar - (Aibga, Rossiya federatsiyasi va tan olinmagan Abxaziya Respublikasi o'rtasidagi nizoli qishloq) va boshqalar

Bugungi kunning eng muhim voqeasi - Tog'li Qorabog' atrofidagi Ozarbayjon-Armaniston to'qnashuvlari hisoblanadi. Keling, avval, Tog'li Qorabog'ning tarixiga biroz nazar tashlasak. XVI - XVII asr o'rtasida "beglarbek"xonlik (tumani) Sefevid

2-TOM, 11-SON

imperiya­ning tarkibiga kirgan edi. Bu davrda ravonliklar hamda to'g etaklari - musulmon xonliklarga qaragan bo'lsada, tog'lar ustidagi hududlar arman "melikstva"lar tarkibiga kirar edi. XVIII asr o'rtasi - XIX asr boshlarida shu yerlarda Qorabog' xonlik bo'lgan bo'lsa, 1805-yildan boshlab u Rossiya imperiyasi tarkibida, Sovet davrda esa Ozarbayjon Respublika tarkibida bo'lgan. Hozirgi kunlarda ham, bu hudud rasmiy Ozarbayjon tarkibiga kiradi, ammo 1990 yillardan buyon hududning ko'p qismi To'g ustidagi - Qorabog' Respublikasining nazoratida.

Kashmir - Hindiston yarim orolining shimoli-g'arbiy qismidagi bahsli mintaq­a. Hindiston va Pokiston o'rtasidagi hududiy nizoning asosiy sababchisi Kashmir ko'plab mintaqalardan iborat, ammo Jammu va Kashmir, bu shtatdagi eng gavjum ikkita mintaqasidir, bahsli hududning boshqa mintaqalar Ladax, Gilgit, Baltistan va Skardu ham bor.

Jammu - Kashmirning atrof­idagi ziddiyat 1947 yilda Britaniya Hindistoni bo'linganidan keyin paydo bo'lgan. Bo'linish diniy tamoyillar asosida bo'lib o'tdi: aholisi asosan hindular bo'lgan viloyatlar Hindistonga, asosan musulmonlar yashaydigan viloyatlar Pokistonga bo'lindi. Biroq, aksariyat musulmonlardan iborat knyazlik Jammu va Kashmir shtati Hindiston suvereniteti ostiga o'tdi. Natijada bu holat Pokistonga ma'qul bo'lmadi va ikki davlat o'rtasida 1947-1966 yillar oralig'da uchta urush kelib chiqdi, hamda Kashmir hududi uch davlatga quyidagicha bo'lindi: Hindistonga- 60%, Pokistonga 30%, Xitoyga 10%.

Shu kungacha Pokiston va Hindiston muntazam ravishda bir-birini sulhni buzishda ayblab keladi. Ikkala tomon ham Kashmirning butun hududiga bo'lgan da'volaridan voz kechmoqchi emas. Har ikki davlat ham yadro quroliga ega ekanligi alohida tashvish uyg'otadi. Xatto kam hududlarga davo bilan chiqayotgan Xitoy ham bunday qurolga ega.

Hindiston va Pokiston, shuningdek, Hind daryosi (Wular Barrage) ustidan suv almashish muammolariga ega.

Sudan va Janubiy Sudan chegarasi - 2011 yilda Janubiy Sudan mustaqilligi e'lon qilinganidan keyin u bilan bir vaqtlar birlashgan mamlakatning shimoliy qismi o'rtasidagi yakuniy chegara masalasi haligacha hal etilmagan. Bu ko'p jihatdan ikkala tomonning shafqatsiz qarama-qarshiligi bilan izohlanadi, ammo neft konlari ham muhim rol o'ynaydi, ularning janubdagi konsentratsiyasi bir vaqtlar sobiq Britaniya mustamlakasi qulashi uchun tetiklardan biriga aylandi.

Hozirgi vaqtda Sudanning ikki qismi o'rtasidagi chegarada joylashgan bir qator viloyatlar va shaharlarga egalik qilish masalasi hal etilmagan - xususan, bular Abyei,

2-TOM, 11-SON

Kafia Kingi, Xeglig va Jau shaharlari, Megenis tog'lari va Al Arab daryosining janubiy qirg'og'i. De-fakto, ular Sudan tomonidan boshqariladi, ammo uning qonuniyligi Janubiy Sudan tomonidan 1956 yilda Britaniyadan mustaqillikka erishgan paytda ushbu hududlar janubning ma'muriy chegaralariga kiritilganligi sababli bahsli.

Har ikki tomon ham kuchli dalil sifatida harbiylashtirilgan tuzilmalardan foydalanishdan tortinmayapti, biroq ayni damda Shimol bu borada ancha muvaffaqiyat qozondi - u qo'llab-quvvatlayotgan "militsiya" janubliklarni amalda quvib chiqardi.

Xulosa. Yaqin kunlarda ma'lum bir kelishmovchiliklar tufayli yuzaga kelgan urush hammaning e'tiborini birdek tortdi va bu ko'p ko'ngilsizliklarga sabab bo'ldi.

Bu urushdan xulosa qiladigan bo'lsak, bir vaqtlar qarindosh urug'chilik qilib kelgan bu ikki mamlakat arzimagan narsa sababli bu urush ko'p davlatlar e'tiborini tortdi. Qolaversa, o'sib kelayotgan yosh avlod ma'naviyatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Bir so'z bilan aytganda, kecha bir-birlariga kulib qarayotgan bu ikki davlat kelishmovchiligidan albatta, biz, to'g'ri xulosa chiqarmog'imiz va ular qilgan xatoni kelajakda takrorlamasligimiz darkor.

Bugungi kunda qaysidir ma'noda bu urush yakunlangan bo'lsada, ammo ichki g'arazliklar hali ham so'ngani yo'q.

Bahsli hududlar muammosi doimiy ravishda o'zgaruvchan, qisqa yoki uzoq yillar davomida hal qilinadigan, yohud o'z yechimiga ega yoki ega bo'lmaydigan ko'rinishlarda bo'ladi.

Masalan, qisqa davrda hal qilinadigan bahsli hududlar muammolari bir qaraganda o'z yechimini topganday tuyulishi mumkin, ammo yillar o'tib bu muammolar qayta alanganishi, hamda yangidan-yangi kelishmovchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Maqolani tayyorlash davomida xulosa sifatida shunday takliflarni bildirib o'tmoqchimiz:

- BMTning har tomonlama nufuzini oshirish hamda o'zaro urushlarda zudlik bilan o't ochishni to'xtatish (bunga erish orqali begunoh insonlar o'limini oldi olinadi);

- xususan, birinchidan Isroilni G'azo sektoriga va Janubiy Livan hududlariga harbiy yurushlarini oldini olish, hamda Falastin aholisiga gumanitar yordam berishni tez fursatlarda amalga oshirish;

- ikkinchidan Rossiya-Ukraina urushiga barham berish, bu jahon iqtisodiy yohud siyosiy inqiroziga olib kelishi mumkin. Bu yerda Ukrainaning hududiy suvereniteti va Rossiyani NATOning sharqqa kengayishini oldini olish borasidagi fikrlarni ko'rib chiqish;

- bahsli hudud masalalarini xalqaro arbitaj sudi orqali tinch yo'l bilan hal qilish;

2-TOM, 11-SON

Insoniyat ayni damda o'zaro hududiy nizolarga emas, ko'proq global iqlim isishiga e'tibor qartmog'i lozim deya fikrimizni yakunlaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Караулов Н. А. Сведения арабских писателей X и XI веков по Р. Хр. о Кавказе, Армении и Азербейджане.
2. Hewsen, Robert H. Armenia: A Historical Atlas. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2001, p. 33, карта 19 (территория Нагорного Карабаха показана в составе Армянского царства Ервандидов (IV-II вв. до н. э.))
3. Hewsen, Robert H. «The Kingdom of Arc'ax» in Medieval Armenian Culture (University of Pennsylvania Armenian Texts and Studies). Thomas J. Samuelian and Michael E. Stone (eds.) Chico, California: Scholars Press, 1984, pp. 52-53
4. Central Asian Research Journal For Interdisciplinary Studies (CARJIS) ISSN (online): 2181-2454 Volume 2 | Issue 4 | April, 2022 | SJIF: 5,965 | UIF: 7,6 | ISRA: JIF 1.947 | Google Scholar |

